

EMLÉKHELYEK

Szentéletű magyarok galériája a Kárpát-haza északi kapujában

A történelmi Árva vármegye északi részén, ezeréves határunk közelében, a Budapestről Krakkóba vezető főútvonal mentén található Oravka (Orawka) falu. Néhány más lengyel lakosságú felső-árvai településsel együtt 1920-ban került az újra megszülető Lengyelország fennhatósága alá. A település Keresztelő Szent János fatemploma egyike a legszebb, legszínesebb festett templomoknak a Kárpátok vidékén, s egyben a Kárpát-medence legészakabbra fekvő magyar szakrális, kulturális emléke. Belső falait, mennyezetét, berendezését színpompás, fára festett képek borítják. A Keresztelő Szent János életét megörökítő tizennégy nagyalakú kép mellett számunkra különösen értékes a magyar szenteket, boldogokat ábrázoló ötven kép. Nincs még egy templom a Kárpát-medence területén, ahol a szentéletű magyarok ilyen nagyszámú, festett képgalériája tárulna a látogató elé. Ezért a templom a magyar egyházi művészet és hagiográfia legjelentősebb alkotásai közé sorolható.

Árva vármegye, a történelmi Magyarország legészakabbi, s egyik legkisebb megyéje, a környező magas hegyek, sűrű erdőségek és zord éghajlat miatt sokáig szinte teljesen lakatlan, vagy csak igen gyéren lakott volt. Az Árva folyó völgyében a XIII. században épült fel Árva vára az árvai uradalom, később a vármegye központja. Ekkor kezdődött meg a déli részen a betelepülés. A vár királyi határerősségként működött Zsigmond koráig.

Felső-Árvaiban csak évszázadokkal később, a XVI. század második felétől létesültek az első falvak, amikor Thurzó Ferenc, majd Thurzó György elrendelte a vidék benépesítését. A lakatlan, erdős területek hasznosítása és védelme fejében több éves adómentességet ígértek. A létrejött falvak úgynevezett vlach pásztorjogon alapuló települések voltak. Ezt a tájat elsősorban Żywiec és Podhale környékéről érkező lengyelek népesítették be, belőlük és a dél felől érkező, idővel ellengyelesedett pásztoroktól vlachokból jött létre a gorál nép. A vidék központja Jablonka. Itt ugyan már Nagy Kázmér lengyel király idejében vámhely működött, de a település csak 1566-ban létesült. A tőle északra lévő Oravkát 1585-ben alapították, egy soltész vezetésével kilenc lengyel család költözött ide. A vidék benépesítése nem ment könnyen, a kemény telek, a gyenge minőségű talaj, a fáradságos erdőirtás, valamint a háborús viszonyok miatt. A magyar hatóságok mindenkit befogadtak, még a Lengyelországban üldözött, keresett személyeket is, akik a határon átszökve itt reméltek menedéket.

A legnagyobb problémát viszont az jelentette, hogy a betelepülő lengyelek katolikus vallásúak voltak, míg a vármegye örökös főispánjai, a Thurzók majd a Thökölyek evangélikusok. Árva urai az új betelepülőkkel teljes alárendeltséget követeltek a hitélet terén is. Ebben a vonatkozásban azonban erős ellenállásra találtak. Az új telepesek titokban a határ túloldaláról próbáltak lelkipásztori segítséget kérni, sokszor átlépték a határt, hogy házasságot kössenek vagy megkereszteljék gyermekeiket. A felső-árvai lengyel lakosság folyamatosan követelte a szabad vallásgyakorlás lehetőségét és római katolikus plébánia létrehozását. A lengyelek a Habsburg uralkodók személyében találtak gyámolító szövetségesre, akik felkarolták ügyüket, és támogatták a katolikus vallás szabad gyakorlását a „rebellis” protestáns magyar urak ellenében. Erőfeszítéseik a XVII. század közepén vezettek eredményre.

1648-ban Oravkában hozták létre a vidék első katolikus plébániáját. Ennek élére Lippay György esztergomi érsek egy Tátra-aljai lengyel származású katolikus papot nevezett ki. Jan Szczechowicz (Scehovicz János) a Krakkói Egyetem szabad művészetek szakán végzett festőként. A lelkes plébános munkája eredményeként 1651–56 között felépült az egyhajós, késő gótikus Keresztelő Szent János tiszteletére szentelt fatemplom. Pálffy Pál nádor, sőt a király is pártfogásába vette Felső-Árva katolikus népét, és biztosította a lengyel papok szabad működését. A nádor a baloldali mellékoltárt, III. Ferdinánd király az orgonát és egy nagy harangot, utóda IV. Ferdinánd két kisebb harangot adományozott a templomnak.

Az oravkai templom délkeletről

1654-ben a király hivatalos dokumentumban vette védelmébe a plébánost, a kántorokat és az iskolák vezetőit. Ebben az iratban figyelmeztette Thököly Istvánt, hogy a katolikusoknak okozott minden akadályoztatást úgy fogja tekinteni, mintha személyesen őt érné a sérelem. A következő évben – valószínűleg a plébános kérésére – a király kötelezte Thökölyt, hogy másik négy árvai településen is könnyítse meg a templomok és iskolák építését. Ugyanebben az évben missziós munkája jutalmaként Sesehovic magyar nemesi címet kapott, saját címerrel. Az oravkai lakosok úgy hálálták meg a királyi segítséget, hogy 1672-ben a Habsburgok oldalán vettek részt a Pika Gáspár vezette kuruc felkelés leverésében. A császári hadseregben hétszáz felső-árvai önkéntes lövész harcolt. A podvilki Wilczek, a bukovinai Bukowinski és a felsőzubricai Moniak soltészok háborús érdemeikért nemesi címet kaptak I. Lipót császártól.

1693 és 1705 között a magyar Barna Gábor volt Oravka plébánosa. Ő kezdeményezte a magyar szentek portréinak megfestését, a jezsuita Hevenesi Gábor 1692-ben Nagyszombatban megjelent „*Indicia Sanctitatis Ungaricae*” *Régi magyar szentség* című könyve alapján. A kismemesi családból származó Hevenesi Gábor nemigen került be a magyar irodalmi köztudatba. A Vas megyei Miskén született 1656-ban. Fiatalon lépett be a jezsuita rendbe, ahol fokozatosan emelkedett a ranglétrán. Teológiai tanár, a nagyszombati egyetem bölcsészkarának dékánja, a bécsi jezsuita kollégium rektora, majd a bécsi Pázmáneum igazgatója lett. 1711-től az osztrák rendtartomány vezetője, Kollonich bíboros tanácsadója és munkatársa. 34 latin nyelvű bölcséleti és természettudományos könyvet írt. Egyetlen könyve jelent meg magyarul is, a *Régi magyar szentség*, amelyben elsőként gyűjtötte össze a magyar szentek koszorúját. Szent Istvántól kezdve 55 magyar szent és boldog életrajzát közli, képekkel illusztrálva.

Az oravkai templom kifestését 1711-ben fejezték be. A helyi hagyomány szerint a zord idő miatt két magyar jezsuita szerzetes rekedt a faluban, s a náluk lévő könyvből az összes szent képét kimásolták. A helyi mesterek e rajzok alapján – saját ízlésüknek megfelelően kissé átalakítva – festették meg a magyar szentek galériáját. Szentek, boldogok, hitvallók sokaságát, akik magyar földön születtek, vagy Magyarországhoz kötődtek, hosszabb-rövidebb időt eltöltve nálunk. Az ábrázolt képek a hivatalosan kanonizált szentek, boldogok mellett több, a népünk által szentként tisztelt személyt is ábrázolnak, míg egyesek talán csak a legendák világába sorolhatók. Hevenesi könyvében maga is mentegetőzik, hogy műve nem tökéletes, és a feledés homályából csak néhány kiragadott szent emlékét tudta megörökíteni. Ily módon az oravkai templomból is kimaradt több ismert szent, elég, ha csak a lengyelek által igen nagyra

becsült Hedvig királynőt említjük. A könyvben szereplő Hedvig nem Nagy Lajos király leánya, hanem Sziléziai Szent Hedvig, a tragikus véget ért Gertrúd királyné nővére.

A képsorozat a szentély északi oldalán, a főoltár közelében Szent István királlyal kezdődik. Ő foglalja el az első helyet az ország királyai és szentjei körében. A kép a legismertebb ábrázolás, Szent István felajánlja országát – amit a Szent Korona jelképez – a Szűzanyának. Mellette Szent Imre, majd a lovagkirály, Szent László képe látható. László fejét a Szent Korona ékesíti, kezében pajzsot tart, melyen egy rózsafüzérrel körbetekert szablya fekszik. Általában csatabárddal kezében ábrázolják a királyt, ezen a képen a felirat magyarázza meg az ábrázolásmódot: „Szent László, Magyarország királya, aki rózsafüzérét kardjára tekerve szokott csatába vonulni”. A szentély déli oldalán függ Salamon király öregkori képe, aki a hagyomány szerint megbánta élete tévedéseit, és remeteként élt az Isztrián. Mellette a lengyel Szent Kázmér „választott magyar király”, Mátyás királlyal szemben fellépő trónkövetelő, majd az Árpád-ház rokonságában álló Skóciai Szent Dávid király és Szent Lajos toulouse-i püspök ábrázolása található. A szentély két oldalán álló stallumok hátlapjára tíz magyar püspök szent képét festették, köztük Szent Adalbertet, valamint a pogánylázadás során vértanúvá vált Szent Gellértet, Beszterédet és Bődöt. Minden képhez rövid latin nyelvű felirat is tartozik, ami arról tájékoztat, hogy kit ábrázol a kép, s az illető milyen szerepet játszott a magyar történelemben. A hajó falain, valamint a karzaton folytatódik a magyar szentek képsorozata, közöttük Szent Szórád és Benedek bencés remeték, Boldog Szádok domonkos vértanú, Kapisztrán Szent János és a Budán elhunyt Boldog Dominici János képével. A mennyezet alatt a hajó mindkét oldalán végigfutó lezáró részen női szentjeinket ábrázolták. A szentek legnagyobb része Árpád-házi vagy velük rokonságban lévő személy, akiknek példája, szakrális küldetése századokon át irányt mutatott. Oravka templomát, a történelmi Magyarország északi végein tehát bátran nevezhetjük a magyar szentek templomának.

Némelyik szent teljesen ismeretlen a mai látogató előtt. Ilyen Boldog Eskandélyi Máté budai polgár is, aki zarándokútra indult Jeruzsálembe. Végigjárta a szent helyeket, majd Sion hegyének egyik barlangjában töltött több évet remeteségben. Utóbb elhatározta, hogy Indiába megy. Hosszú tengeri utazás után Sziám érintésével Kinába is eljutott, ahol vértanúságot szenvedett. Későbbi portugál misszionáriusok beszámoltak róla, hogy emléke évszázadokon át élt a kínai keresztények körében, a krisztusi hit hirdetőjeként és vértanújaként tartották számon. Hogy valós vagy képzelet szülte alak volt, nem tudjuk. A középkorban az egyház szentjeinek legendáin kívül is szívesen meséltek olyan áhítatos történeteket, melyeknek szereplői inkább a képzelet világába sorolhatók, s ezek színhelyeinek sokszor tették meg Magyarországot. Így kerültek az apokrif legendairóladomba azok a magyar szentek, akikről a történet-tudomány nemigen tud.

A templom belsejében megragadó a belső tér színessége (l. a hátsó borítón). Berendezése, a főoltár és mellékoltárok, a szószék, orgonaszekrény barokk. A hajót fából készült diadalív választja el a szentélytől. A diadalív közepén a keresztre feszített Krisztus, két oldalán Szűz Mária és János apostol szobra áll. A főoltár középső fülkéje Keresztelő Szent János álló alakos képének ad helyet, ez azonban csak a szent ünnepén látható. A kép általában el van takarva, elé egy csodálatos Pieté-szobor került, ami valószínűleg a XVI. század elején felvidéki mester által készített Sasvári Fájdalmas Szűzanya szoborról készült másolat. Mellette korinthuszi oszlopok között Lengyelország védőszentjeinek, Szent Adalbertnek és Szent Szaniszlónak a szobra áll. Ezek két oldalán pedig a két magyar szent király, István és László alakja látható. A mennyezetet színes virágmintás kazetták borítják. A padokat és az üres falrészeket is festett növényi mintákkal díszítették.

A fatemplom többször is megújult. A XX. század elején alakították ki mai formáját. Érdekes, hogy a harangtorony a korábbi barokkos forma helyett csúcsos süvegvetőt kapott, négy fiatoronnyal. A fiatornyos megjelenés egyedülálló a Felvidéken vagy Dél-Lengyelországban. Ez a toronytípus legközelebb a Felső-Tisza-vidéki, szilágysági vagy kalotaszegi magyar és a máramarosi román fatemplomoknál ismert.

Az eltelt évszázadok során néhány kép elpusztult a templomban, ezeket újjal pótolták. Nagy részben azonban sikerült hitelesen restaurálni az eredeti képeket és megőrizni az utókornak. A templomot a lengyelek is magyar emlékként tartják számon, s példaértékűen gondozzák, rendben tartják. Ennek eredménye, hogy 2000-ben az UNESCO felvette a templomot a kulturális Világörökség listájára.

Udvarhelyi Nándor